

**Anifeiliaid a
Chynefinoedd**

// Gemau a Gweithgareddau

PLANT, ADDYSG, DYSGU GYDOL OES A SGILIAU
www.cyfoethnaturiol.cymru/dysgu

Noddir gan
Lywodraeth Cymru
Sponsored by
Welsh Government

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

Contents

GWEITHGAREDD 1	Y Dylluan a'r Llygoden	4	GWEITHGAREDD 14	Gwe Bywyd	16
GWEITHGAREDD 2	Arth, Eog, Gwybedyn	5	GWEITHGAREDD 15	Gwneud Cadwyn Fwyd ...	17
GWEITHGAREDD 3	Nodweddion		GWEITHGAREDD 16	Gwe Pry Cop	17
	Creaduriaid	6	GWEITHGAREDD 17	Liif Egni	18
GWEITHGAREDD 4	Adeiladu Nyth	7	GWEITHGAREDD 18	Archwilwyr Cynefin	19
GWEITHGAREDD 5	Cartrefi Anifeiliaid	8	GWEITHGAREDD 19	Dipio Pwll a Nant	20
GWEITHGAREDD 6	Hudo Mwydod	9	GWEITHGAREDD 20	Saffari Bwystfilod	
GWEITHGAREDD 7	Abwydfa	9		Bychain	21
GWEITHGAREDD 8	Gêm y Gaeafgysgwyr	10	GWEITHGAREDD 21	Ceirw'n Casglu	22
GWEITHGAREDD 9	Arbenigwr Anifeiliaid	11	GWEITHGAREDD 22	Cuddstôr y Wiwer	23
GWEITHGAREDD 10	Arogl Anifail	12	GWEITHGAREDD 23	Rhew sy'n Lleihau	24
GWEITHGAREDD 11	Beth ydw i?	13	GWEITHGAREDD 24	Coed ac Adar	25
GWEITHGAREDD 12	Ystlum a Gwyfyn	14	GWEITHGAREDD 25	Bingo Bwystfilod	
GWEITHGAREDD 13	Ditectif y Gadwyn			Bychain	26
	Fwyd	15			

Angen mwy o adnoddau dysgu, data a gwybodaeth?

E-bostiwch: addysg@cyfoethnaturiolcymru.gov.uk
neu ewch i www.cyfoethnaturiolcymru/dysgu

Fersiwn/iaith arall neu brint bras:
ymholiadau@cyfoethnaturiolcymru.gov.uk // 0300 065 3000

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

Cyd-destun

Mae'r llyfryn hwn yn pwysleisio pwysigrwydd rheoli ein hadnoddau naturiol yn gynaliadwy, gan ganolbwyntio ar archwilio sut mae anifeiliaid yn addasu i'w hamgylchedd a beth sydd ei angen arnynt i fyw.

Diben Cyfoeth Naturiol Cymru yw hyrwyddo dulliau cynaliadwy o reoli'n hadnoddau naturiol ym mhob elfen o'n gwaith. Mae hynny'n golygu gwarchod yr aer, tir, dŵr, bywyd gwylt, planhigion a'r pridd i wella llesiant Cymru, a darparu dyfodol gwell i bawb.

Cyflwyniad

Gallwch addasu'r holl weithgareddau canlynol a llawer mwy i'w defnyddio mewn coedwigoedd, ar hyd yr arfordir, mewn parciau lleol, ar dir yr ysgol ac ati.

Daw'r gweithgareddau o ffynonellau amrywiol sydd wedi'u hamrywio a'u haddasu ar hyd y blynyddoedd.

Mae'r holl adnoddau naturiol sydd eu hangen i gyflawni'r gweithgareddau yn hawdd i'w casglu o leoliadau natur lleol, os nad ydynt ar gael yn eich lleoliad.

Gwnewch yn siŵr fod eich gweithgareddau yn defnyddio adnoddau cynaliadwy nad ydynt yn effeithio fawr ddim ar yr amgylchedd naturiol.

Er enghraifft:

- Cadwch lygad am blanhigion pigog, gwenwynig
- Diogelwch unrhyw rywogaeth a warchodir ar y safle
- Peidiwch â gorddefnyddio un ardal
- Peidiwch â gadael dim byd ond ôl eich troed ar y safle

EWCH ATI I DDEWIS A DETHOL o'r gweithgareddau canlynol er mwyn archwilio'r amgylchedd i ddatblygu synnwyr o le, annog gweithgaredd corfforol a hybu lles.

NOD

Annog pawb i dreulio amser yn cysylltu â natur trwy brofiadau ymarferol cadarnhaol.

Helpu i ddatblygu'r sgiliau trawsgwricwlaidd a'r wybodaeth sydd eu hangen i fodloni pedwar diben Cwricwlwm Cymru.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 1

Y DYLLUAN A'R LLYGODEN

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar sut mae anifeiliaid yn defnyddio tactegau arbenigol i hela ac osgoi ysglyfaethwyr. Yn yr achos hwn, sut mae tylluan yn defnyddio clyw manwl i ddod o hyd i fwyd a sut mae'n rhaid i anifeiliaid ysglyfaethus fod yn gyfrwys er mwyn osgoi cael eu bwyta.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Mwgwd i fynd dros y llygaid neu rywbeth tebyg

Beth i'w wneud...

- 1 Gofyn i'r dysgwyr sefyll yn dawel mewn cylch, yn wynebu i mewn.
- 2 Dewis 'tylluan' i gael mwgwd dros y llygaid a gofyn iddo/iddi sefyll neu eistedd yng nghanol y cylch.
- 3 Gwasgaru ychydig o hadau neu gnau e.e. mes, cnau cyll, concyrs ayyb o gwmpas y 'dylluan'.
- 4 Pwyntiwch at 'lygoden' yn y cylch.
- 5 Eglurwch bod rhaid i'r 'llygoden' sleifio ymlaen i gymryd peth o'r 'bwyd' a dychwelyd i'r cylch, heb i'r 'dylluan' glywed dim.
- 6 Dewiswch 'llygoden' arall ac ailadrodd.
- 7 Os yw'r dylluan yn clywed 'llygoden' yn symud o gwmpas, mae angen i'r 'dylluan' bwyntio i gyfeiriad y sŵn.
- 8 Os yw'n gywir, mae'r 'llygoden' sydd wedi ei dal yn troi'n 'dylluan' ar gyfer y rownd nesaf.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 2

ARTH, EOG, GWYBEDYN

Crynodeb

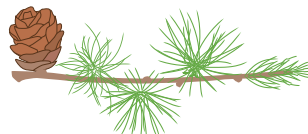
Mae'r gweithgaredd hwn sy'n ymwneud â'r gadwyn fwyd wedi'i seilio ar y gêm carreg, papur, siswrn.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Marcwyr safle cartref, e.e. darnau o raff, baneri, sialc

Beth i'w wneud...

- 1 Dewis lleoliad addas, fflat a chreu dau farc sy'n dynodi 'safle cartref', un ymhob pen o'ch ardal dysgu awyr agored, gan ddefnyddio rhaff, baneri, sialc ayyb.
- 2 Trafod y gadwyn fwyd o'ch dewis a phenderfynu ar symudiadau ac/neu synau ar gyfer pob un, e.e.
  - **ARTH = dwylo fel craffangau dros y pen a chwyrnu**
  - **EOG = gwneud symudiadau 'pysgodyn' gyda'r geg a'r dwylo**
  - **GWYBEDYN = suo a symudiadau fel adenydd**
- 3 Rhannu'r dysgwyr yn ddau grŵp cyfartal ac anfon pob un i sefyll yn ymyl un o'r marcwyr safle cartref.
- 4 Dweud wrth bob grŵp am weithio gyda'i gilydd fel grŵp er mwyn dewis un o greaduriaid y cadwyni bwyd yn dactegol, a gofyn iddynt gyfarfod ei gilydd yng nghanol y gofod.
- 5 Ar ôl cyfrif i 3, gofyn i bob grŵp wneud symudiadau/synau yr anifail o'u dewis.
- 6 Bydd yr 'anifeiliaid' sy'n uwch yn y gadwyn fwyd yn rhedeg ar ôl y tîm arall yn ôl i'w llinell gartref.
  - **Mae EIRTH yn bwyta eog**
  - **Mae EOG yn bwyta gwybed**
  - **Mae GWYBED yn cnoi eirth**
- 7 Os bydd anifail sy'n uwch yn y gadwyn fwyd yn cyffwrdd ag unrhyw aelod o'r tîm sy'n dianc, bydd y rhai sy'n dianc yn symud i'r tîm arall.
- 8 Parhau gyda'r gêm tan fod pawb yn yr un tîm neu tan i'r grŵp flino ar y gêm.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 3

NODWEDDION CREADURIAID

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd chwarae rôl hwn yn edrych ar nodweddion corfforol creaduriaid cynhenid.

Gallwch ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy edrych ar sut mae'r creadur wedi addasu i'w amgylchedd; adeiladu model o'r creadur neu greu ac enwi creadur ffuglen gyda nodweddion ac addasiadau arbennig.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Lluniau o grŵp creaduriaid e.e. pryfed, morol neu mamaliaid y goedwig (defnyddiwch y we, llyfrau adnabod neu gardiau â lluniau arnynt).

Beth i'w wneud...

- 1 Gofyn i'r dysgwyr rannu eu hunain yn grwpiau bach a dewis un creadur o'r set lluniau.
- 2 Gall y grŵp archwilio'r creadur ac adnabod gwahanol rannau'r corff, e.e. pen, thoracs, cynffon, adenydd ayyb.
- 3 Gan weithio gyda'i gilydd, gall pob grŵp geisio creu anifail cyfan. Dylai pob aelod chwarae rôl gwahanol ran o'r corff. Dylid rhoi amser i'r grŵp ymarfer ac addasu eu hunain.
- 4 Yn eu tro, mae pob grŵp yn dynwared y creadur wrth geisio symud o amgylch y safle.
- 5 Ydy'r grwpiau eraill yn gallu dyfalu pa greadur mae'r grŵp yn ceisio'i ddynwared?

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 4

ADEILADU NYTH

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar ddylunio ac adeiladu nyth a'r deunyddiau sy'n cael eu defnyddio, ynghyd â'r addasiadau sydd eu hangen ar anifeiliaid ac adar i wneud hyn.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Deunydd naturiol fel broc môr/brigau sydd wedi disgyn, tywod, mwd a dail

DEWISOL: sanau, gefel fach, wyau wedi'u berwi'n galed a teganau meddal

Beth i'w wneud...

- 1 Trafod pa fath o greaduriaid sy'n adeiladu nyth, e.e. adar, ymlusgiaid, wiwerod a chreaduriaid chwedlonol fel dreigiau.
- 2 Pa fath o greaduriaid fyddai'n debygol o adeiladu nyth lle rydych chi?
- 3 Ble fydddech chi'n debygol o ddod o hyd i nyth, e.e. ar y ddaear, mewn coeden neu mewn clawdd mwd?
- 4 Ystyried diben y nyth, e.e. i fagu rhai bach a paratoi lloches. Trafodwch enwau gwahanol nythod/catrefi e.e. enw cartref mochyn daear yw gwâl.
- 5 Rhannwch y lluniau o wahanol fathau o nyth. Trafodwch eu dyluniad hefo eich dysgwyr.

Gall **DYSGWYR LLAI ABL** weithio mewn paru neu grwpiau bach i greu nyth gan ddefnyddio'r deunyddiau naturiol sydd i'w canfod yn y lleoliad. Gellir cefnogi hyn drwy ddarparu rhywogaeth benodol fel adeiladu nyth i aderyn a rhoi tegan meddal o'r creadur hwnnw i roi cyd-destun.

Gall **DYSGWYR MWY ABL** ddewis pa greadur y maen nhw am adeiladu nyth iddo, a gellir rhoi cyfres o safonau iddynt e.e. lleoliad diogel, cysur, estheteg, cadernid yr adeiladu a rhoi pwyntiau am bob nodwedd er mwyn cael y nyth orau yn y dosbarth.

Gellir rhoi wy i grŵp ofalu amdano yn ystod y cyfnod adeiladu ac er mwyn profi eu nyth ar ôl gorffen. Er enghraifft, sicrhau bod y nyth yn wastad ac na fydd yr wy yn rholio allan ohono.

Ar gyfer adeiladu nyth i aderyn, gellir gofyn i bob dysgwr ddefnyddio dim ond un llaw (dewisol - gellid rhoi hosan dros y llaw), neu ddefnyddio gefel fach i gynrychioli pig aderyn i ddangos sut mae anifeiliaid yn addasu pethau i'w anghenion.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 5

CARTREFI ANIFEILIAID

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar ymddygiad adeiladu mamaliaid, adar, pryfed ac arachnidau.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Deunyddiau naturiol fel broc môr, brigau sydd wedi disgyn tywod, mwd neu dail.

DEWISOL: teganau meddal sy'n anifeiliaid

DEWISOL: **NODYN GWYBODAETH**

- Pentyrrau cynefin a chartrefi bonion coed

DEWISOL: **NODYN GWYBODAETH** - Her gwâl dyfrgi

Beth i'w wneud...

- 1 Trafodwch pam bod anifeiliaid yn adeiladu cynefinoedd eu hunain - ar gyfer lloches, diogelwch rhag ysglyfaethwyr, at ddiben cael nyth, i ddal, storio a hyd yn oed tyfu bwyd.
- 2 Trafodwch pa fath o anifeiliaid sydd efallai'n byw yn yr ardal leol.
- 3 Ble maen nhw'n creu eu cartrefi, e.e. twll yn y ddaear, mewn coed neu mewn strwythur wedi'i adeiladu fel gwâl dyfrgi?
- 4 Gwneud gwaith ymchwil ar enwau cartrefi anifeiliaid fel ffau, tyrchfa, gwe, gwâl, nyth, cwningar a brochfa.
- 5 Pa ddeunyddiau a ddefnyddir i greu'r cartrefi hyn a sut mae'r anifeiliaid yn addasu i'w creu nhw? e.e. mae gan dyrchod daear bawennau mawr iawn i symud pridd.
- 6 Sut caiff y cartrefi hyn eu adeiladu? Gan un anifail neu fel grŵp e.e. nyth morgrug.

Gall **DYSGWYR LLAI ABL** weithio mewn grwpiau bach i greu cartref i degan meddal sy'n anifail gan ddefnyddio deunyddiau naturiol.

Gall **DYSGWYR MWY ABL** weithio mewn paru neu grwpiau bach i adeiladu cartref priodol i anifail sbesiffig gan ddefnyddio deunyddiau naturiol.

Ar ôl i'r gwaith adeiladu gael ei gwblhau, gofyn i'r dysgwyr weithio gyda'i gilydd i ddatblygu neges werthu ar ddyluniad a nodweddion unigryw eu cartref fel pe baent yn asiantau tai. Dylid rhoi amser i bob grŵp 'werthu' eu cartref i'r grwpiau eraill. Pa gartref oedd y grwpiau eraill yn teimlo oedd y gorau? Gellid cynnal 'ocsiwn' i weld pa gartref yw'r un mwyaf poblogaidd.

Gellir **ESTYN Y GWEITHGAREDD** trwy greu pentyrrau cynefin neu gartref bonyn coeden i annog creaduriaid i ddod i'ch gofod natur.

Gallwch hefyd drïo'r **HER GWÂL DYFRGI**.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 6

HUDO MWYDOD

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd cadwyn fwyd hwn yn efelychu sut mae rhai adar yn cymryd mwydod yn ysglyfaeth.

Beth i'w wneud...

Yn ddelfrydol, mae'r gweithgaredd hwn yn gweithio orau pan fo'r pridd ychydig yn wlyb ac ar ddechrau neu ddiwedd y dydd. Mae mwydod yn sensitif i gryniadau sain ac maen nhw'n dod i'r arwyneb os ydyn nhw'n clywed y math iawn o sŵn. Mae adar yn taro'u traed ar ardaloedd glaswelltog i ddenu mwydod i'r arwyneb, ble gallant wedyn eu dal nhw fel bwyd.

- 1 Mewn grwpiau bach neu fawr, gofynnwch i'ch dysgwyr wneud symudiadau adar a tharo'u traed dro ar ôl tro ar y glaswellt. Efallai y bydd angen ychydig o amser ond dylai'r mwydod ddechrau ymddangos ar yr arwyneb.
- 2 Dylid bod yn ofalus i beidio â chamu ar unrhyw fwydod sy'n ymddangos a dylid cyfrif faint sy'n cael eu gweld.

GWEITHGAREDD 7

ABWYDFA

Crynodeb

Creu abwydfa syml i astudio ymddygiad mwydod.

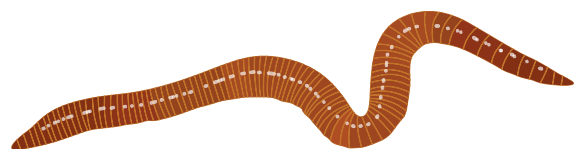
Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

NODYN GWYBODAETH - Adeiladu abwydfa

NODYN GWYBODAETH - Mwydod

Beth i'w wneud...

- 1 Dilyn y cyfarwyddiadau i adeiladu abwydfeydd tymor byr unigol.
- 2 Cadw'r abwydfa mewn cyflwr da ac arsylwi ar ymddygiad y mwydod am gyfnod byr cyn eu rhyddhau nhw'n ôl i'r ardal gasglu wreiddiol.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

Creadur	Cysgu yn y gaeaf	Ddim yn cysgu yn y gaeaf
Draenog	✓	
Wiwer goch		✓
Ystlum	✓	
Neidr y gwair	✓	
Pathew	✓	
Mochyn daear		✓
Wiwer lwyd		✓
Gwenyn	✓	
Madfall	✓	
Twrch daear	✓	
Gwiber	✓	
Pili pala mantell goch		✓
Buwch goch gota	✓	
Llwynog		✓
Broga	✓	
Dyfrgi		✓
Pili pala paen	✓	
Neidr ddefaid	✓	

GWEITHGAREDD 8

GÊM Y GAFAFGYSGWYR

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn astudio sut mae rhai anifeiliaid gwaed cynnes yn defnyddio gaeafgysgu fel tacteg ar gyfer goroesi.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Poteli plastig bach neu debyg

Siapiau bychain sy'n sticio neu peniau

DEWISOL: lliw bwyd coch

DEWISOL: cwis gaeafgysgu ai beidio

(defnyddiwch y tabl gyferbyn)

Beth i'w wneud...

- 1 Dechrau trwy ofyn i'r dysgwyr tynnu llun o wyneb llygoden ar eu potel blastig.
- 2 Llenwi'r poteli gyda dŵr poeth ac ychwanegu ychydig ddiferion o liw bwyd coch. Gwneud yn siŵr bod y caeadau wedi eu cau'n dynn.
- 3 Mae angen i'r 'llygod' gadw'n gynnes dros y gaeaf, felly gofynnwch i'r dysgwyr ddod o hyd i le addas tu allan i'w llygoden ar gyfer y gaeafgysg. Gallai hyn fod o dan bentwr o ddail, o dan berth neu tu mewn i foncyff coeden. Rhaid sicrhau bod pob 'llygoden' yn gynnes a chlyd! Nawr gadewch yr ardal am gyfnod penodol, o leiaf awr.
- 4 Byddai nawr yn amser da i ddarllen stori am anifail sy'n mynd i gysgu yn y gaeaf neu ddod o hyd i luniau o anifeiliaid sy'n cuddio yn yr ardal er mwyn cynnal cwis sydyn ar ba anifeiliaid sy'n cysgu, pa rai sy'n teithio i wlad arall a pha rai sy'n aros yn effro yn ystod y gaeaf.
- 5 Ydy'r 'llygod' wedi goroesi'r gaeaf? Beth sydd wedi digwydd i dymheredd y dŵr? Ydy'r dŵr yn gynnes neu ydy e wedi oeri? Beth sydd gan lygoden nad sydd gan botel? Ydych chi'n meddwl bod anifeiliaid wir yn dod i'r ardal hon ar gyfer gaeafgysgu?

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 9

ARBENIGWR ANIFEILIAID

Crynodeb

Gall y gweithgaredd hwn gael ei chwarae fel gêm redeg er mwyn paru anifeiliaid gyda'u cartrefi.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

CARDIAU ADNODD - Paru anifeiliaid

Beth i'w wneud...

- 1 Torri'r cardiau adnodd paru anifeiliaid a'u lamineiddio os oes angen. Cymysgu a gwasgaru gymaint o setiau o gardiau adnodd ag sydd angen o gwmpas ardal addas.
- 2 Rhannu'r dysgwyr yn grwpiau o faint addas a gofyn iddynt sefyll mewn llinell.
- 3 Gall y gweithgaredd hwn gael ei chwarae fel ras gyfnewid. Mae'r dysgwyr cyntaf yn rhedeg i'r man canol, yn codi cerdyn ac yn mynd ag ef yn ôl i'r grŵp cyn symud i gefn y llinell.

Mae'r dysgwr nesaf yn mynd i ddod o hyd i gerdyn ayyb.

Mae'r grŵp yn gweithio fel tîm i drefnu'r cardiau yn ôl yr anifail cywir.

Ailadroddwch y cyfan nes bod yr holl gardiau wedi'u casglu a'u didoli i set lawn fesul anifail (8 cerdyn i bob anifail).

Y tîm cyntaf i gyd-fynd â'u cardiau adnoddau paru anifeiliaid sydd yn ennill.

Gellir **ESTYN Y GWEITHGAREDD** trwy wobrwyo pwyntiau ar gyfer pob anifail a enwir yn gywir ac a roir yn y cartref cywir. Gellir gofyn cwestiynau cwis sydd wedi'u seilio ar y cardiau ffeithiau teulu er mwyn gwobrwyo pwyntiau ychwanegol. Gellir gofyn i bob grŵp astudio'r wybodaeth am un anifail fel eu bod yn gallu chwarae rôl 'arbenigwr' a rhoi cyflwyniad byw am yr anifail.

Gall **DYSGWYR LLAI ABL** weithio gyda'i gilydd i enwi'r anifeiliaid yn y lluniau a'u paru nhw gyda'u cartrefi. Dylid lleihau nifer y cardiau anifeiliaid fel bod nifer addas ar gyfer y grŵp.

Gall **DYSGWYR MWY ABL** ymchwilio a chreu cardiau paru anifeiliaid ychwanegol eu hunain.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 10

AROGL ANIFAIL

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn datblygu ymwybyddiaeth o'r ffordd y mae creaduriaid eraill yn defnyddio eu synhwyrau i fyw.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Sawl rhinflas bwyd gwahanol (yn ddelfrydol heb liw)

Gwlân cotwm

Beth i'w wneud...

- 1 Creu nifer penodol o beli gwlân cotwm, e.e. 10.
- 2 Ychwanegu gwahanol rinflas i bob un, gan wneud yn siŵr bod cwpwl ohonynt yr un peth.
- 3 Cuddio'r peli gwlân cotwm o amgylch eich ardal dysgu awyr agored.
- 4 Gofyn i'r dysgwyr chwilio am y peli gwlân cotwm gwahanol ac arogl pob un heb eu symud o'u lleoliad. Faint o arogleuon gwahanol y gallant eu cyfri?
- 5 Trafod sut mae gan bawb lefelau gwahanol o synnwy'r arogl. Pa mor anodd neu hawdd oedd hi i adnabod y gwahanol arogleuon? Oedd un yn haws i'w adnabod nag eraill? Disgrifiwch yr arogleuon.
- 6 Ffordd arall o chwarae'r gêm hon yw bod gennych yr un faint o beli gwlân cotwm ag o ddysgwyr. Mae angen eu rhannu nhw i'r un faint o grwpiau â'r nifer o rinflasau sydd gennych a rhoi'r rhinflas ar y peli.
- 7 Yna, mae angen cuddio'r peli gwlân cotwm o gwmpas eich ardal dysgu awyr agored a gofyn i bob dysgwr ddod o hyd i belen gwlân cotwm a'i chodi.
- 8 Unwaith mae pawb wedi dod o hyd i belen gwlân cotwm, gofynnwch i'r dysgwyr ddefnyddio'u synnwy'r arogl i ddod o hyd i eraill sy'n dal pêl gwlân cotwm gyda'r un arogl â nhw a chysylltu breichiau gyda nhw.
- 9 Yn y diwedd, dylai'r dysgwyr fod mewn 'teuluoedd arogl'.

Gellir ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy roi'r un nifer o rinflasau ar foncyff coeden neu rywbeth tebyg ac yna gofyn i bob 'teulu arogl' geisio dod o hyd i'w 'cartref'. Gwnewch waith ymchwil i weld pa anifeiliaid a phryfed sy'n defnyddio eu synnwy'r arogl a pham. Er enghraifft, mae moch daear yn arogl i ddod o hyd i'w hysglyfaeth ac mae morgrug yn defnyddio llwybrau arogl i adnabod y ffordd adref, ac i wybod os ydynt yn dod ar draws ffrind neu elyn.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 11

BETH YDW I?

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn datblygu gwybodaeth am nodweddion, ymddygiad a chynefinoedd pryfed ac anifeiliaid.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

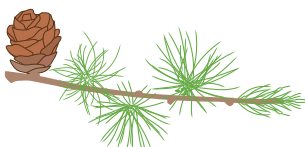
CARDIAU ADNODD - Pwy ydw i? Infertebrat

CARDIAU ADNODD - Pwy ydw i? Anifail

Beth i'w wneud...

Gellir cwblhau'r gweithgaredd hwn mewn sawl ffordd wahanol.

- 1 Darllen y cardiau 'Pwy ydw i?' yn uchel, un ar y tro (neu ofyn i'r dysgwyr wneud hyn) i weld oes unrhyw un yn gallu dyfalu pa greadur sy'n cael ei ddisgrifio.
- 2 Rhannu'r grŵp yn barau. Bydd pob pâr yn cymryd tro i holi a dyfalu.
- 3 Gofyn i'r grŵp eistedd mewn cylch. Rhoi cerdyn i bob dysgwr, gan egluro nad ydych chi eisiau iddynt edrych ar y cerdyn. Pan mae gan bawb gerdyn, gofyn i'r rhai sydd â cherdyn â llun arno edrych ar eu cerdyn, gan wneud yn siŵr nad oes neb arall yn gallu ei weld. Dewis dysgwr gyda cherdyn gwybodaeth i ddarllen y cliwiau'n uchel i weddill y grŵp. Bydd gweddill y grŵp wedyn yn gallu dyfalu pa greadur mae'r cliwiau'n cyfeirio ato. Unwaith mae rhywun wedi dyfalu pâr yn gywir, defnyddio peg i'w gosod nhw nesaf at ei gilydd ar y lein.
- 4 Gosod llun o bryf neu anifail ar gefn pob dysgwr fel bod pawb arall yn y grŵp yn gallu ei weld, heblaw am yr unigolyn. Gan weithio mewn parau neu grwpiau bach, bydd pawb yn cymryd ei dro i ofyn cwestiynau am nodweddion y creadur, er mwyn cael ateb ie neu na gan y gweddill. Mae angen ceisio dyfalu beth yw'r creadur yn seiliedig ar yr atebion.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 12

YSTLUM A GWYFYN

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar y ffaith bod rhai anifeiliaid yn defnyddio lleoliad adlais fel rhan o'r gadwyn fwyd.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Mygydau llygaid

DEWISOL: setiau o glychau

Beth i'w wneud...

- 1 Gofyn i'r dysgwyr sefyll mewn cylch, yn dal dwylo.
- 2 Dewis un ohonynt i fod yn ystlum (ysglyfaethwr) a'r llall i fod yn wyfyn (ysglyfaeth).
- 3 Rhoi mwgwd dros lygaid y ddau ddysgwr a'u gosod nhw mewn gwahanol rannau o'r cylch.
- 4 Y nod yw bod yr 'ystlum' yn ceisio dod o hyd i'r 'gwyfyn' a'i fwyta.
- 5 Gan nad yw'r 'ystlum' yn gallu gweld ble mae'n mynd, mae e angen defnyddio lleoliad adlais i ddod o hyd i'w fwyd. Dylid egluro bod ystlumod yn gwneud sŵn traw uchel sy'n bownsio oddi ar wrthrychau o'i amgylch i greu llun i'w hunain o'r lleoliad - gan gynnwys lleoliad y bwyd.
- 6 Er mwyn efelychu lleoliad adlais, gall yr 'ystlum' guro dwylo neu ysgwyd cloch bob hyn a hyn.
- 7 Bob tro mae'r 'ystlum' yn gwneud sŵn, mae'n rhaid i'r 'gwyfyn' ailadrodd yr un sŵn o fewn dwy eiliad.
- 8 Mae'n rhaid i'r 'ystlum' a'r 'gwyfyn' aros o fewn y cylch. Mae'n rhaid i'r chwaraewyr eraill fod yn hollol dawel er mwyn i'r ddau sy'n cymryd rhan allu clywed.
- 9 Ar ôl chwarae sawl rownd o'r gêm, mae modd ychwanegu 'gwyfynod' ac/neu 'ystlumod' ychwanegol.
- 10 Mae modd hefyd ddewis nifer o ddysgwyr i sefyll yn stond yn y cylch ac esgus bod yn goed. Mae angen i'r dysgwyr hyn ddweud 'coeden, coeden!' os yw'r ystlum/gwyfyn yn dod yn rhy agos, er mwyn iddynt beidio â tharo 'coeden'.
- 11 Trafod y strategaethau y gallai gwyfyn go iawn eu defnyddio i ddianc rhag ystlum llwglyd.
- 12 Gellir defnyddio'r gweithgaredd hwn i efelychu cadwyni bwyd anifeiliaid eraill, fel dolffiniaid sydd hefyd yn defnyddio lleoliad adlais.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 13

DITECTIF CADWYN FWYD

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn datblygu gwybodaeth o nodweddion, ymddygiad a chynefinoedd anifeiliaid.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Clipfyrddau, papur a phensiliau

Cyfarpar hela bwystfilod bach

Taflenni adnabod bwystfilod

Beth i'w wneud...

- 1 Dechrau trwy awgrymu bod pob creadur byw angen bwyd i roi egni iddynt symud a thyfu. Mae cadwyn fwyd yn dangos sut mae creaduriaid byw yn cael bwyd trwy ddangos beth sy'n bwydo ar beth o fewn cynefin. Mae hefyd yn dangos sut mae egni'n llifo o un creadur byw i un arall.
- 2 Gofyn i'r dysgwyr sut maen nhw'n cael eu hegni. Egluro bod pob creadur byw angen egni i fedru goroesi a thyfu.
- 3 Egluro bod cadwyn fwyd yn dechrau gyda'r haul, sy'n pasio egni ymlaen i blanhigion.
- 4 Mae planhigion yn newid egni golau i fod yn egni cemegol gallant defnyddio fel bwyd - gellir galw planhigion yn fwydau haul neu gynhyrchwyr cynradd.
- 5 Gelwir anifeiliaid sydd ddim ond yn bwyta planhigion yn llysysyddion, bwydau planhigion neu ddefnyddwyr cynradd.
- 6 Bydd yr anifeiliaid hyn, yn eu tro, yn cael eu bwyta gan gigyddion, bwydau anifeiliaid neu ddefnyddwyr eilaidd.
- 7 Mae rhai anifeiliaid yn bwyta cig a phlanhigion. Hollsysyddion yw'r enw ar y rhain.
- 8 Egluro i'r grŵp eu bod yn mynd i esgus bod yn archwilyr egni sy'n chwilio am samplau/tystiolaeth o fwydau haul, bwydau planhigion a bwydau anifeiliaid (neu gellir defnyddio'r termau mwy technegol).
- 9 Rhannu'n bedwar grŵp, gyda phob grŵp yn edrych ar wahanol haenau ecolegol yn yr ardal yn eu tro.
- 10 Gofyn i'r dysgwyr ragweld ym mha haen ecolegol maen nhw'n meddwl y byddant yn dod o hyd i fwy o fwydau planhigion, bwydau anifeiliaid, bwydau planhigion/anifeiliaid.
- 11 Rhoi cyfarpar hela pryfed a chyfarpar ysgrifennu i'r grwpiau er mwyn iddynt allu cofnodi'r hyn maen nhw'n ei ddarganfod.
- 12 Ar ôl treulio 15 munud yn archwilio pob haen, dylid symud ymlaen i ran arall.
Haen y ddaear - edrych am fwydau planhigion ymysg y dail - gan edrych o dan briciau, cerrig a dail.
Haen llwyni - edrych am fwydau planhigion/bwydau anifeiliaid yn yr haen llwyni gan ddefnyddio rhwydi ysgubo neu badell lwch a brwsh.
Haen brigdwf - edrych am fwydau planhigion/anifeiliaid trwy ysgwyd canghennau coed uwchben cynfas wen. Dylai unrhyw greaduriaid sy'n byw yno syrthio ar y gynfas a gall y dysgwyr eu harchwilio'n ofalus.
Pob haen - Gofyn i'r dysgwyr edrych am dystiolaeth o fwydau haul, fel dail, aeron, rhisgl, blodau.
- 13 Cyfrif beth mae pob grŵp wedi dod o hyd iddo ymhob haen a gosod y samplau mewn grwpiau - bwydau planhigion (llysysyddion), bwydau anifeiliaid (cigyddion) neu fwydau planhigion ac anifeiliaid (hollsysyddion).
- 14 Cyfrif cyfanswm y samplau y daethpwyd o hyd iddyn nhw ymhob haen. Beth mae hyn yn ei ddangos am drosglwyddo ynni?
- 15 Trafod oedd yr hyn a ddaethpwyd o hyd iddo'n cyfateb i'r hyn roedden nhw wedi ei ragweld cyn dechrau'r gweithgaredd.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 14

GWE BYWYD

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd canlynol yn edrych ar gadwyni bwyd, cyd-ddibyniaeth a chyfnewid egni.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Llinyn

CARDIAU ADNODD - Gwe bywyd

Beth i'w wneud...

- 1 Gofyn i'r grŵp ffurfio cylch a rhoi cerdyn i bob dysgwr.
- 2 Dechrau gyda llun o'r haul (egni).
- 3 Rhoi pelen o llinyn i'r dysgwr sy'n dal y cerdyn haul a gofyn iddynt lapio'r llinyn o amgylch eu llaw cyn symud ymlaen i'r cam nesaf.
- 4 Gofyn i'r rhai sydd â cherdyn bwytäwr haul/ cynhyrhydd cynradd (llun planhigion) roi eu llaw i fyny a gofyn i'r dysgwr sy'n dal y llinyn ddewis un ohonynt a thafu'r belen llinyn tuag at y person hwnnw. All yr 'haul' egluro ei berthynas gyda'r cynhyrhydd cynradd? E.e. "Fi yw'r haul a dw i'n rhoi egni i'r goeden".
- 5 Gofyn i'r dysgwr sydd bellach yn dal y pêl llinyn ei lapio o amgylch ei law cyn ei daflu i'r person nesaf.
- 6 Gofyn i'r rhai sydd â cherdyn bwytäwyr planhigion/ defnyddiwr cynradd/llysysyddion godi eu llaw ac ailadrodd camau 4 a 5.
- 7 Gall y dysgwr nesaf ddewis pasio'r llinyn ymlaen i fwytäwr anifeiliaid/defnyddiwr eilaidd/cigysyddion neu ei roi'n ôl i gynhyrhydd.
- 8 Yn ddelfrydol, bydd hyn yn parhau tan fod pawb wedi cysylltu a bod y llinyn wedi creu gwe gymhleth.
- 9 Trafod y rheswm pam bydd cael gwared ar un elfen. Er enghraifft, pan gaiff llain pêl-droed ei adeiladu mae'n rhaid cael gwared ar rai planhigion. Mae'r dysgwr sy'n dal y cerdyn hwn yn eistedd i lawr ac yn tynnu rywffaint ar y llinyn. Gofyn i unrhyw un sy'n teimlo'r llinyn yn tynnu eistedd i lawr hefyd.
- 10 Trafod sut mae niwed i un elfen yn y we yn effeithio ar holl we bywyd:-
  - Haf gwlyb iawn
  - Rhywogaeth estron oresgynol e.e. buwch gota amryliw
  - Mesurau rheoli llwynogod
- 11 Ailadrodd nifer o weithiau gan ddefnyddio enghreifftiau gwahanol.
- 12 Sut mae cael gwared ar un elfen o'r we yn effeithio ar yr holl ecosystem?

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 15

CREU CADWYN FWYD

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn annog dealltwriaeth o lif egni o fewn cadwyni bwyd.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Llinyn

CARDIAU ADNODD - Cadwyni bwyd

Beth i'w wneud...

- 1 Gwasgaru'r nifer o gardiau sydd eu hangen o amgylch yr ardal.
- 2 Mae lliwiau penodol ar y cardiau fel eu bod yn creu un set ar gyfer pob cadwyn fwyd.
- 3 Gofyn i'r dysgwyr ddod o hyd i un cerdyn yr un, cyn chwilio am ddysgwyr eraill sydd â chardiau'r un lliw.
- 4 Rhoi amser ar gyfer trafod beth mae'r cardiau yn ei gynrychioli. Ydyn nhw'n fwytawyr haul, bwytawyr planhigion neu fwytawyr anifeiliaid?
- 5 Gofyn i bob grŵp drefnu ei hun i mewn i gadwyn fwyd, o'r brif ffynhonnell egni i'r defnyddiwr olaf.

GWEITHGAREDD 16

GWE PRY COP

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar sut mae pryfed cop yn hela ac yn dal eu hysglyfaeth.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Cortyn neu llynyn

8 postyn pren, bolion ffens neu goed

Mwgwd llygaid

Beth i'w wneud...

- 1 Torri'r cortyn/llynyn yn 4 darn hir iawn a'u defnyddio i wehyddu a'u clymu i'r pyst, polion neu goed i greu gwe anferth.
- 2 Gwneud yn siŵr eich bod yn clymu pen rhydd y 4 darn o gortyn/llynyn yn yr un man. Bydd angen gwneud yn siŵr nad yw'r llinellau'n rhy agos na'n rhy isel neu bydd y grŵp yn sylweddoli eu bod yn gallu cropian o danodd.
- 3 Dewis un dysgwr i fod yn bry cop. Mae hi/fo yn gwisgo mwgwd ac yn dal y 4 darn o gortyn/llynyn yn ei llaw.
- 4 Yn dawel, dewis dysgwr arall i fod yn pryf - mae angen i'r pryf symud trwy'r we heb ei chyffwrdd.
- 5 Os bydd y 'pryf' yn cyffwrdd y we, bydd angen iddi 'lynu' ei hun i'r we ac ysgwyd y llinell. Bydd rhaid i'r 'pryf cop' benderfynu pa un o'r 4 llinell i'w dilyn i ddod o hyd i'r pryf a dychwelyd gyda'r pryf i'w lloches. Ailadrodd gan ddefnyddio gwahanol 'bry cop' a 'pryf'.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 17

LLIF EGNI

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn datblygu'r gweithgaredd Creu Cadwyn Fwyd.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

2 fwced

Mesurydd dŵr, e.e. pren mesur, cynhwysydd mesur cynwysyddion, e.e. potiau blodau (rhoi tâp dros rai o'r tyllau os oes llawer ohonynt)

Beth i'w wneud...

Caiff egni ei drosglwyddo ar hyd cadwyni bwyd o un cam i'r llall. Nid oes modd i'r holl egni sydd ar gael i organebau ar un cam gael ei amsugno gan organebau ar y cam nesaf. Mae'r egni sydd ar gael yn lleihau o un cam i'r llall. Mae peth o'r egni sydd ar gael yn mynd i mewn i dyfu a datblygu epil.

Mae'r egni hwn ar gael i'r cam nesaf, ond caiff y rhan fwyaf o'r egni sydd ar gael ei ddefnyddio mewn ffyrdd eraill, yn cynnwys:

- caiff egni ei ryddhau pan mae creaduriaid yn symud ac yn chwysu
- caiff egni ei golli mewn deunyddiau gwastraff megis ysgarthion

Er enghraifft, mae gan fwytawyr haul lawer o egni gan eu bod nhw ar ddechrau'r gadwyn fwyd.

- Caiff egni o'r haul ei ddefnyddio i greu 750,000 o ddail ar dderwen aeddfed.
- Gallai'r 750,000 deilen ddarparu bwyd (egni) i 1,000 lindys.
- Gallai 1,000 lindys ddarparu bwyd i 25 titw tomos las.
- Gallai'r 25 titw fod yn ysglyfaeth bosibl i un hebog cudyll glas.

- 1 Er mwyn dangos sut mae egni'n lleihau wrth basio trwy'r gadwyn fwyd mewn ffordd ymarferol, gallwch ddewis un aelod o'r grŵp i gynrychioli pob un o'r canlynol: yr haul, planhigyn, llysysydd a chigysydd. Gellir ychwanegu hollysudd hefyd os oes angen.
- 2 I ddechrau, gosod y dysgwyr a ddewiswyd mewn trefn. Gosodwch yr ail fwced ar ddiwedd y rhes.
- 3 Rhoi bwced i'r 'haul' a'i lenwi gyda chyfaint penodol o ddŵr i gynrychioli egni'r haul.
- 4 Egluro mai nod y gweithgaredd yw pasio'r 'egni' ar hyd y gadwyn fwyd mor gyflym â phosibl.
- 5 Mae'r 'haul' angen trosglwyddo'r dŵr o'r bwced i bot blodyn y 'planhigyn', sydd wedyn yn trosglwyddo'r dŵr i gynhwysydd y llysysydd ac ymlaen yn yr un modd fel bod y dysgwr olaf yn trosglwyddo gweddill y dŵr i'r ail fwced a osodir ar ddiwedd y llinell.
- 6 Mesurwch y cyfaint o ddŵr sydd yn y bwced olaf.
- 7 Faint o 'egni' a gollwyd?
- 8 Dylid dangos bod lefel y dŵr ar ddiwedd y gadwyn fwyd yn llai nag ar y dechrau a dyna pam mae llawer o fwytawyr haul (cynhyrchwyr) ond llai o fwytawyr anifeiliaid (cigysyddion).
- 9 Ailadrodd y gweithgaredd gyda grŵp arall o ddysgwyr er mwyn ychwanegu lefel o gystadleuaeth.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 18

ARCHWILWYR CYNEFIN

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn cymharu cynefinoedd gwahanol a'r creaduriaid sy'n byw ynddynt.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Taflenni adnabod

Blychau casglu

DEWISOL: mesurydd golau, mesurydd pH a cwadradau

Beth i'w wneud...

- 1 Gofyn i'r grŵp ble maen nhw'n byw.
- 2 Trafod y mathau gwahanol o gynefinoedd. Beth ydyn nhw a phwy sy'n byw ynddynt?
- 3 I gael y canlyniadau gorau, dewis 2 fath gwahanol o gynefin i'w archwilio fel coetir llydanddail a choetir conwydden; twyni tywod a thir llwyni; parc cyhoeddus ac ardal wyllt.
- 4 Trafod sut gall y rhan fwyaf o bethau droi'n gynefin; fel wal gerrig sych, bonyn coeden, broc môr, pyllau glan môr neu ardaloedd mwsogl.
- 5 Trafodwch beth allai effeithio ar gynefin, e.e. golau, gwynt, pobl, tymheredd, y môr neu glaw.
- 6 Annog y dysgwyr i archwilio cynefin 1.
- 7 Edrych yn ofalus ar y math o blanhigion sydd yn yr ardal - gellid defnyddio cwadrat neu ganllaw adnabod os hoffent wneud hynny.
- 8 Faint o blanhigion gallant ddod o hyd iddynt?
- 9 Ydy hi'n dywyll neu'n olau - defnydd dewisol o fesurydd golau.
- 10 Pa fath o greaduriaid allai fyw yma, e.e. pryfed, mamaliaid, adar, ayyb? Defnydd dewisol o botiau pryfed, blychau casglu a thafenni adnabod.
- 11 Allwch chi ddod o hyd i dystiolaeth fel plisgyn cneuen wedi ei fwyta, dail wedi eu cnoi neu olion traed?
- 12 Pa fath o bridd sydd yma? Rhwng dro ar y cyfarpar mesur pH.
- 13 Ailadrodd y cyfan ar gyfer cynefin 2 cyn cymharu'r canlyniadau. Beth oedd y prif wahaniaethau rhwng y 2 cynefin?
- 14 Pa gynefin sydd â'r fioamrywiaeth gorau a pham ydych chi'n meddwl bod hynny'n wir?

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 19

DIPIO PWLL A NANT

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn archwilio cynefinoedd mewn dŵr a'r creaduriaid sy'n byw ynddynt.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

NODYN GWYBODAETH - Diogelwch dŵr

Rhwydi pwll, blwch blychau (gwyn), cynfasau, potiau pryfed, chwyddwydrau, llwyau plastig gwyn, dŵr croyw a taflenni adnabod.

Beth i'w wneud...

- 1 Gwirio'r ardal o amgylch y pwll/nant i sicrhau ei fod yn glir o unrhyw rwystrau a ddim yn rhy fwdlyd.
- 2 Os nad ydych chi'n hollol siŵr am amodau/dyfnder/cyflymder y dŵr, ni ddylid parhau â'r gweithgaredd.
- 3 Cyn dechrau'r gweithgaredd, trafod sut i gadw'n ddiogel o amgylch y dŵr. Dangos sut i ddefnyddio'r rhwydi a symud o amgylch yr ardal yn ddiogel.
- 4 Rhoi'r dysgwyr mewn grwpiau llai a dosbarthu setiau o gyfarpar – un blwch blychau, un pot pryfed, un chwyddwydr, un llwy ac un daflen adnabod i bob grŵp.
- 5 Ar ôl symud y rhwyd mewn symudiad ffigur 8, gollwng y cynnwys i mewn i flwch sydd wedi'i lenwi'n barod (dylid defnyddio dŵr o'r cwrs dŵr rydych yn ei ddiplio yn).
- 6 Astudio cynnwys y blwch ar ôl pob tro, gan roi amser i'r dŵr setlo cyn edrych.
- 7 Defnyddio taflenni adnabod i weld pa greaduriaid sydd wedi eu casglu.
- 8 Gan ddefnyddio'r chwyddwydr, edrych ar sut mae'r creaduriaid yn symud, nifer y coesau sydd ganddynt, eu lliw, eu cegau ayyb.
- 9 Dylid sicrhau bod yr holl greaduriaid yn cael eu dychwelyd i'r cwrs dŵr yn ofalus ar ddiwedd y gweithgaredd.

Gellir ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy ddarganfod ffeithiau diddorol am y creaduriaid. Allwch chi greu cadwyn fwyd?

Cyfri nifer y rhywogaethau y cafwyd hyd iddynt a chreu siart tali ohonynt.

Beth mae'r creaduriaid y cafwyd hyd iddynt yn ei olygu mewn perthynas ag ansawdd y dŵr? Gellir cynnal arolwg mynegai biotig.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 20

SAFFARI BWYSTFILOD MÂN

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn annog dysgwyr i archwilio gwahanol gynefinoedd trwy wahanol bersbectif ac i raddau gwahanol.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Darnau o llyn hyd at 1 metr o hyd

Chwyddwydrau

Beth i'w wneud...

- 1 Rhoi un darn o llyn ac un chwyddwydr i bob dysgwr.
- 2 Gofyn i'r dysgwyr roi llyn dros yr ardal fwyaf diddorol maen nhw'n gallu dod o hyd iddo.
- 3 Gofyn i'r dysgwyr ddefnyddio'r chwyddwydr ac esgus eu bod nhw mor fach â morgrugyn.
- 4 Annog y dysgwyr i symud y chwyddwydr yn araf iawn ar hyd y 'ffordd saffari' sydd wedi'i wneud allan o llyn er mwyn esgus eu bod yn forgrugyn yn teithio ar hyd y llwybr.
- 5 Defnyddio cwestiynau procio i ysgogi'r dychymyg. Gofyn iddynt ddisgrifio'r hyn maen nhw'n ei weld. Ble gallent fynd? Beth allent ei gyfarfod ar hyd y ffordd. Sut deimlad yw bod yn forgrugyn a gweld yr ardal o safbwynt morgrugyn?

Gellir ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy ddefnyddio'r profiad i wneud gwaith ysgrifennu creadigol, barddoni neu waith celf.

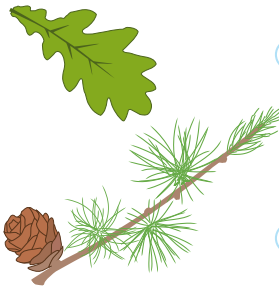
Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 21

CEIRW'N CASGLU

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn archwilio ffactorau poblogaeth sy'n effeithio ar fywyd gwyllt.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Ardal sy'n ddigon mawr i ddysgwyr redeg o gwmpas

Bwrdd gwyn bach neu glipfwrdd, papur a phensil

Beth i'w wneud...

Mae gwahanol ffactorau'n effeithio ar allu bywyd gwyllt i atgynhyrchu'n llwyddiannus a chynnal lefel eu poblogaeth dros amser - clefydau, ysglyfaethwyr, bwyd, perthnasoedd, tywydd, llygredd, difa cynefinoedd a diraddiad. Mae rhai ffactorau'n naturiol ac eraill yn rhai sydd wedi eu creu gan bobl ac sy'n cyfyngu ar boblogaethau bywyd gwyllt rhag tyfu'n fwy na'r hyn y gall eu cynefin ei gynnal.

Gellir ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy gyfri'r newidiadau yn nifer y ceirw a chymharu hynny gyda nifer y rowndiau sy'n cael eu chwarae.

Gall ffactorau cyfyngu arwain at ddifodiant rhywogaeth gyfan. Mae cynefin da'n allweddol i oroesi:

- cynefin da yw'r allwedd i oroesi
- bydd poblogaeth yn parhau i dyfu mewn maint tan i ffactorau cyfyngu gael eu cyflwyno
- mae ffactorau cyfyngu'n cyfrannu at amrywiadau mewn poblogaethau bywyd gwyllt
- dyw natur byth yn gytbwys, ond mae'n newid yn barhaus

- 1 Rhannu'r dysgwyr yn 4 grŵp cyfartal. Anfon 3 o'r grwpiau i un pen yr ardal.
- 2 Gosod y grŵp sydd ar ôl ym mhen pella'r ardal dysgu awyr agored i fod yn geirw.
- 3 Mae angen iddynt ddod o hyd i fwyd, dŵr neu amgylchedd i fyw ynddo.
- 4 Bydd angen iddynt ddefnyddio'u breichiau i symboleiddio beth sydd angen arnynt i aros yn fyw ac yn iach:

Bwyd - dwylo dros y stumog

Dŵr - dwylo dros y geg

Amgylchedd - dwylo wedi'u cloi dros eu pennau

- 5 Gall y grwpiau sydd ar ôl wasgaru i gynrychioli pethau sydd yn y cynefin - naill ai bwyd, dŵr neu amgylchedd - gan ddefnyddio'r un symudiadau dwylo.
- 6 Cyn pob rownd, bydd angen i'r grŵp 'ceirw' benderfynu pa elfen sydd angen iddynt ei darganfod. Dylai'r tri grŵp arall penderfynu pa elfen maent am gynrychioli hefyd - ni ddylid newid yn ystod y rownd.
- 7 Dylai pob un o'r chwaraewyr ddechrau gyda'u cefnau at ei gilydd.
- 8 Pan mae'r arweinydd yn dweud wrthynt am ddechrau, dylai'r grwpiau i gyd troi rownd a dylai'r ceirw ddangos yr hyn maen nhw wedi dewis dod o hyd iddo. Bydd pawb yn rhedeg o amgylch yr ardal.
- 9 Mae angen i bob carw ddal aelod o'r grŵp cywir (dim ond un yr un) a chadw'r aelod hwnnw gyda nhw am weddill y gêm.
- 10 Bydd unrhyw garw sy'n methu dod o hyd i'r hyn maen nhw ei angen yn marw ac yn cael ei ailgylchu i fod yn rhan o'r grŵp amgylchedd.
- 11 Mae'r ceirw a'r elfennau maen nhw wedi eu paru gyda nhw yn troi'n geirw newydd yn y rownd nesaf.
- 12 Dylid chwarae tua 15 rownd o'r gêm a gellir newid y grwpiau os oes angen.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 22

CUDDSTÔR Y WIWER

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar sut mae rhai anifeiliaid yn storio bwyd dros y gaeaf.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Bwyd wiwer - cnau, mes neu concyrs

Beth i'w wneud...

- 1 Gofyn i'r grŵp beth maen nhw'n ei wybod am wiwerod - beth maen nhw'n ei fwyta? Ble maen nhw'n byw? Sut maen nhw'n dringo coed? Ydyn nhw'n cysgu yn y gaeaf?
- 2 Egluro nad yw wiwerod yn mynd i gysgu yn y gaeaf ond eu bod nhw'n cael trafferth dod o hyd i fwyd yn y gaeaf; felly maen nhw'n storio bwyd mewn gwahanol lefydd yn ystod yr hydref i'w bwyta pan mae hi'n oer.
- 3 Gofyn i bob dysgwr esgus bod yn wiwer yn ystod yr hydref.
- 4 Dosbarthu nifer benodol o eitemau bwyd wiwer, e.e. 3 darn i bob aelod o'r grŵp.
- 5 Gofyn iddynt ddod o hyd i 3 le gwahanol i'w cuddio nhw ar gyfer y gaeaf.
- 6 Rhaid cuddio'r bwyd yn dda achos dydyn nhw ddim am i wiwerod eraill ddod o hyd i'w casgliad cudd.
- 7 Wedyn, dylech adael yr ardal i wneud gweithgaredd arall.
- 8 Wrth ddychwelyd i'r ardal, gofyn i'r dysgwyr ddod o hyd i'w bwyd wiwer.
- 9 Mae'n debygol mai dim ond tua 30 - 60% fydd ar ôl yno.
- 10 Beth sy'n digwydd i'r eitemau y mae wiwerod yn eu claddu ond ddim yn eu bwyta?
- 11 Mae hyn yn dangos faint o goed sy'n cael eu 'plannu' gan wiwerod.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 23

RHEW SY'N LLEIHOU

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar effeithiau cynhesu byd-eang ar gynefinoedd wedi rhewi.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

Tarpolin bach

Beth i'w wneud...

- 1 Gosod y tarpolin ar ardal o laswellt.
- 2 Egluro i'r grŵp ei fod yn cynrychioli cynefin ffloch iâ (dalen rhew sy'n arnofio) y mae rhai creaduriaid yn byw arno.
- 3 Trafod pa greaduriaid allai'r rhain fod. Sut maen nhw'n cadw'n gynnes?

- 4 Eglurwch fod y grŵp yn mynd i esgus bod yn bengwiniad yn nofio o gwmpas y môr o amgylch y rhew yn edrych am fwyd i'w fwyta - mae angen gofyn i'r grŵp 'nofio' o gwmpas yr ardal penodol.
- 5 Naill ai dewis dysgwr i fod yn ysglyfaethwr - arth wen neu chwarae'r rôl eich hun.
- 6 Egluro y bydd yr 'arth wen' yn gweiddi 'hela am fwyd' ac y bydd angen i bob 'pengwin' neidio ar y ffloch iâ'n gyflym er mwyn dianc.
- 7 Yn anffodus, mae'r ffloch iâ'n mynd yn llai ac yn llai oherwydd cynhesu byd-eang - plygu'r tarpolin yn ei hanner ac wedyn ailadrodd y cam nofio, hela a lleihau.
- 8 Yn y pen draw, bydd angen i'r 'pengwiniad' weithio fel tîm (sefyll ar un goes, cysylltu breichiau) er mwyn cael cymaint ohonynt â phosibl ar y tarpolin wrth i arwyneb yr iâ fynd yn llai ac yn llai.
- 9 Mae 'pengwiniad' sy'n methu dod ar yr iâ yn cael eu bwyta gan yr ysglyfaethwr ac yna'n ffurfio eu grŵp eu hunain ar un ochr.

Gellir ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy ddweud wrth y 'pengwiniad' am geisio troi'r tarpolin ben i waered heb ddod oddi arno.

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 24

COED AC ADAR

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn edrych ar sut mae rhai adar yn defnyddio coed fel adnodd clwydo angenrheidiol.

Beth i'w wneud...

- 1 Dewis un dysgwyr i fod yn goedwigwr a thua traean o'r grŵp i fod yn goed, yn sefyll gyda'u breichiau ar led.
- 2 Gofyn i'r dysgwyr actio adar yn 'hedfan' o gwmpas yr ardal.
- 3 Pan fyddwch chi'n gwneud arwydd (a fydd wedi'i benderfynu ymlaen llaw), bydd angen i'r 'adar' ddod o hyd i goeden, gan ddangos eu bod nhw'n clwydo trwy gyffwrdd 'canghennau' y goeden (breichiau ac ysgwyddau).
- 4 Mae'r 'coedwigwr', gall hwn fod ynoch chi neu un o'r dysgwyr, defnyddio bwyell ddychmygol i dorri coed i lawr. Unwaith mae coeden wedi cael ei thorri, mae'r 'goeden' wedi'i phlygu'n sownd i lawr i'r llawr, gan adael dim ond stwmp coeden.
- 5 Mae'r 'coedwigwr' yn sefyll i un ochr tra bod yr 'adar' yn dechrau symud o gwmpas eto.
- 6 Mae'r 'coedwigwr' yn parhau i dorri un 'goeden' i lawr ar y tro tan mai dim ond un goeden sydd ar ôl.
- 7 Ydy'r 'adar' i gyd yn gallu clwydo ar un 'goeden'?
- 8 Mae'r gweithgaredd hyn yn dangos bod coed yn gynefinoedd pwysig i lawer o adar ac mai dim ond hyn a hyn o adar y gall un goeden eu cynnal.
- 9 Gofyn beth allai'r coedwigwr ei wneud i helpu'r adar? Plannu mwy o goed!

Anifeiliaid a Chynefinoedd

// Gemau a Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 25

BINGO BWYSTFILOD BYCHAIN

Crynodeb

Mae'r gweithgaredd hwn yn datblygu sgiliau adnabod infertebrat.

Gwybodaeth ac adnoddau ategol:

CARDIAU ADNODD - Bingo bwystfilod bychain

Beth i'w wneud...

- 1 Rhannu'r dysgwyr yn grwpiau bach a rhoi cerdyn bwystfilod bychain i bob un ohonynt.
- 2 Galw enwau o'r cardiau ar hap.
- 3 Os oes gan grŵp greadur ar eu cerdyn bingo, gallant ei farcio trwy osod gwrthrych naturiol fel carreg neu fochyn y coed ar y llun.

- 4 Trafod y creadur a darparu cymaint o ffeithiau diddorol â phosibl amdano.
- 5 Ailadrodd.
- 6 Yr enillwyr yw'r grŵp cyntaf i gasglu'r holl greaduriaid ar eu cerdyn.
- 7 Fel arall, gellid chwarae'r gêm fel gêm redeg trwy dorri digon o setiau o gardiau bingo a'u gwasgaru o amgylch yr ardal.
- 8 Mewn grwpiau bach, gofyn i'r grwpiau drefnu eu hunain yn un llinell.
- 9 Bydd y cyntaf yn y llinell yn rhedeg i gasglu'r creadur cyntaf, bydd y nesaf yn y llinell yn rhedeg i gasglu'r ail greadur ayyb.
- 10 Dweud "Ar eich marciau, barod, ewch!" a galw enw un o'r creaduriaid.
- 11 Bydd angen i'r dysgwyr sy'n rhedeg gasglu'r creadur cywir a mynd ag ef yn ôl at y grŵp.
- 12 Ailadrodd tan fod y set gyfan o fwystfilod bychain wedi ei chasglu. Y tîm sy'n ennill yw'r tîm cyntaf i gael set gyfan.

Gellir ESTYN Y GWEITHGAREDD trwy ychwanegu cardiau enw i'r creaduriaid a gofyn i'r dysgwyr gasglu parau o gardiau - llun ac enw sy'n cyd-fynd. Dylid rhoi marciau am barau cywir. Gellir gofyn cwestiynau cwis i ennill pwyntiau bonws.